

У СЈЕЋАЊУ НА ЗАБОРАВ

(Саша Кнежевић, У сјећању на заборав, ЈП „Завод за уџбенике и наставна средства“, Источно Ново Сарајево, 2015)

Роман *У сјећању на заборав* Саше Кнежевића одликује изоштreno осјећање за реалност, поготово за специфични босанскохерцеговачки миље, за живо представљање живота у претходном рату на простору градова Сарајева и Пала, као и друштвених феномена, али и ликова. Компонован на промјени приповједачке перспективе и конструкцији у којој се предочава паралелизам времена, за роман је карактеристична и употреба тзв. филмске технике (симултанизам), у виду измјене кадрова и извлачења на почетак неког догађаја, за актере од изузетне важности у презентовању судбоносних тренутака. Управо таквим догађајем и почиње радња романа: једном од приповједача-актера стиже позив од сестре из Канаде. Тај позив и предстојећи пут биће, како касније сазнајемо, кобни по јунака. У наредном, графички издвојеном поглављу, нарацију преузима други приповједач-актер, износећи сопствено виђење минулих догађаја. На тај начин, њихова сјећања ће се из поглавља у поглавље смјењивати кроз директна извјештавања, као хроничарске забиљешке у породичној свесци.

С обзиром на то да се приповиједање главних јунака одвија на граници између сјећања и заборава на ратом обиљежене године, не треба чудити што се њихова казивања међусобно допуњују, преплићу, а каткада и контрастирају. Два приповједача, Мирка и Славко, не само да повремено приказују двије тачке гледишта, већ и два приповиједна стила. Иако њихови гласови одјекују један у другом, они имају засебну личност, те изражавају ставове и користе слике и језичка средства који их јасно разликују. Магдалена или Мирка, бивша студенткиња књижевности, преноси своја искуства образованим говором, окарактерисаним самосвијешћу о својој улози приповједача и својој склоности да емотивно обоји приповиједање, посебно када казује о данима проведеним са баком и дједом. Славен, прекрштен у Славка по доласку из Мостара у Пале, приповиједа једноставнијим стилем, који одаје нижи ступањ образовања и мање профињен интелект. Док главна јунакиња

¹ mirjana.lukic@ffuis.edu.ba

своју исповијест почиње сјећањем на ратне године проведене у једној викендици на Палама, приповиједање њеног брата од тетке тече хронолошком линијом, са повременим освртима уназад. Склоњени 1993. године од ратних страхота у некадашње викенд насеље, наши јунаци одрастају и сазријевају у једном истовремено идиличном и трагичном свијету, у којем доминирају фигуре бабе Драгице и дједа Војина. За дјецу је од изузетног значаја присуство комшија Сава и Стане, као и дједовог сестрића Драгише званог Цобер, човјека чудних навика и необичног понашања. Чича Саво је Славена, одмах по доласку из Мостара, узео под своје. Стоички је исправљао дјечаков „пургерски говор“ и готово свакодневно би му пуштао на видеу неку касету са гусларима. „Не може другачије. Он се мора србити из коријена, а ће Србину коријен – у гуслама и епској поезији“, говорио би.

Славко се, послије сестриног одласка у Америку и бабине смрти, од тихог и повученог дјетета преобразио у деструктивног и суицидног младог човјека. Склон алкохолизму, а повремено и лаким дрогама, он временом све више наликује на прадједа Газда Благоја, са којим се често поистовјеђује и о којем приповиједа. Онога тренутка када по повратку са једне теревенке на Јахорини проузрокује саобраћајну несрећу у којој ће изгубити лијево око, а његова дјевојка Дана бебу, Славко ће свој живот сматрати завршеним. Кнежевић упечатљиво и убједљиво приказује Славков душевни слом, кризу идентитета и осјећај кривице који се манифестује уживањем у сопственој наказности. „Срећа ми је једино што сам сад богаљ па ће људи помислити да ми је то нека болест, а није, то ми је здравље“, у једном тренутку ће резигнирано закључити. Живот ће изгубити далеко од куће, Цобера и Мирке, на „ничитој земљи“, у Франкфурту, гдје ће га погубити Њемачка полиција, мислећи да је цихадиста. Тако неће имати времена да тражи опроштај од сестре и да послије двадесет година коначно види мајку Бојану. Славкова смрт биће предсказана у низу халуцинација и фантазмагоричних снова у којима ће га походити преминули сродници, али и један дјечак плавих очију који је невјероватно наликовао ономе Славену из '93. године.

Мирка је, с друге стране, идилични свијет створен у бабином окриљу напустила онога тренутка када га је жртвовала за љубав. Одлучна у жељи да се избори за забрањену везу са сарајевским муслиманом Ведадом, она раскида породичне везе и одлази у Америку. Испратиће је дједово ћутање, Славково одрицање и бабино упозорење. Наиме, баби Драгици је у најпресуднијим животним тренуцима у сан долазила Аника из Сарајева, која би јој помагала да ријеша одређене недоумице и да на раскрсници изабере прави пут. Тако је Драгица знала да Мирка прави највећу животну грешку, али и то да је не може спријечити у намјери да се веже за човјека друге вјероисповијести. Оне ноћи када је предавала душу Богу, њена унука је сањала тету Анику која стоји изнад горуће рушевине и плаче, најављујући тиме једну смрт и, симболично, каснији Миркин живот.

Од XIV поглавља (роман се састоји од XVI) на кратко се прекида исповијест главних јунак и у свега неколико страница линеарно-хронолошки представља једна породична сага, стара више од пола вијека. Кнежевић је радњу концентрисао на најзначајнија породична дешавања, те на тај начин згушњавао вријеме приповиједања на ограничен простор (Сарајево), чиме је разрађену хроничарску причу драмски сажимао, користећи два, у роману најзначајнија, приповједачка средства: епски извјештај и драмски дијалог. Епским извјештајем, карактеристичним за ово поглавље, премошћују се временски удаљени и хроничарски брзо пређени токови радње, док се дијалогским партијама успоставља конверзација у драмски напетим тренуцима живота и постиже динамичност упркос изразитој дефабуларизацији.

Кнежевићев приповједач, као хроничар и историчар породице, посједује свезнање о породичним приликама јунака и узроцима њиховог успона и пада, што ће суптилно објаснити већ на почетку излагања:

„Све несретне породице су једном биле сретне. За сретну породицу није пресудно да њени чланови буду сретни, нити да међу њима владају хармонични односи, колико је важно да нико у њој није несретан. Један њен несретни члан не чини породицу несретном, али јој ни не дозвољава да буде сретна. И није он несретан што му се тако хоће, него што мора. Несрећа није природно стање људске заједнице, нити њеног појединца. Несрећа је увијек изазвана неком злом коби, а зла коб је изазвана људском глупошћу.“

За судбоносну несрећу једне породице и њених насљедника у роману *У трагању за заборавом* по свему судећи крив је њен родоначелника Војин Дрињак, трећи од пет синова, а укупно пето од десетеро дјете свога оца Савана. Газда Војин је, прешавши пут од „вјеште трговачке манипулације“ у којој је продат Јеврејима за врећу соли, препродат Станку Шеталици за једног ислуженог парипа, до главног трговца у чаршији, постао и узрок свјетског бола. По свједочењу његове кћери Анике, он је био тај који је „заумнику из Обља“ и другим завјереницима прокријумичарио четири пиштоља и седам бомби, те био непосредни саучесник у Фердинандовом убиству на Видовдан. Због тог чина Војин је изгубио живот, троје дјете, на крају и најмлађег сина – насљедника, а да несрећа буде гора, ни један мушки потомак неће бити срећан и дуговјечан. Неколицина муслимана, предвођена комшијама Алићима, крвнички су ослијепили и убили Војинову жену Дару, а једанаестогодишњег сина Савана одвели негдашњем пријатељу Ибраги, који га је обукао у шалваре и третирао као дјевојку, све док му ослободилачка војска предвођена Црногорцима, последије четири године патње, не прекинути муке. Кћерка Аника је, последије три дана проведена у кући петорице Алића, успјела некако да побјегне код бабе у Мочиоце, која је данима лијечила травама и сирутком. Њен опоравак је убрзала жеља за осветом, не било каквом, већ оном најсвирепијом и крајње несвакидашњом. Заједно са бабом бацала је чини на проклету чаршију:

„Није се закотило ни једно мушко дијете са ове четири стране Миљацке за четири ратне године. Умирала су и момци у најбољој снази. Алићи нису спавали три мјесеца, послје чега су се поклали између себе. Све су их на истој ценази испратили на ахирет дедо Сакиб и мали Салкица. Аника је касније лично дошла по његову душу, а Салкицу је оставила, нек памти и пати.“

Ова фантастична повијест о Аникином дјелању неће остати усамљена. Умјела је она на себи својствен начин „да убиједи“ младића на женидбу, те вјештим методама да отјера представнике нове власти са породичног имања, а чини нам се, најбоље је женске потомке посјећивала у сну и на тај начин их припремала за догађаје који ће услједити. Послје удаје за Газда Благоја, човјека добра духа и мирна карактера, али склоног којој чашици више, Аника је преузела бригу о његовој сестричини Милени, а касније и о њеној кћери Драгици. Она је чак и послје смрти водила рачуна о својим штићеницама док мушки чланови породице (Горан, Славко и Миркин син Војин, који дјетињство проводи у болници) постепено губе витални потенцијал и животну енергију. Њих ће, преко везе са Аником, пратити Газда Војинов усуд и зла коб, све до потпуне пропасти и смрти у коначници.

Стварност живота српског народа у Сарајеву нудила је Кнежевићу и оне садржаје који су изван поимања рационалног и који су по себи фантастични и митски. Међутим, на чврстим фундаментима реалности, он вјешто обликује догађаје из прошлости који подсећају на фолклорну фантастику, док паралелно приказује политичке и економске прилике у тамном вилајету, препуне заокрета и мистичних догађаја. Са причом о Газда Војину, Аники и Благоју, аутор сасвим јасно ставља на знање због чега су чланови треће генерације ватрено чулни, каткад и у делиричном расположењу, са свијешћу која им је стално на граници између могућег и немогућег, стварног и фантастичног. Женским члановима породице, на примјер, потпуно је природно да у сну добијају поруке од Анике са онога свијета, те да их у садашњици тумаче као предсказања, баш као да је ријеч о предању и легенди. На први поглед слој реалности и историјске збиље је доминантан, те читалац у првих IV поглавља романа, док не упозна претке, и не уочава остале слојеве, поготово овај митски. А он је, са злом коби и несрећом једног члана породице, свјесно уграђен у романескну причу.

Дакле, роман је идејно вишеслојан и сабира неколико тематских јединица: одрастање у годинама грађанског рата у Босни и Херцеговини, сазријевање у дефектним околностима, трагање за идентитетом и прустовски речено, ишчезлим временом, замршени и неријешени односи међу сродницима и слично.